

המחלקת לחינוך
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

This project is funded by the European Union.

מדריך הוראה לחג המולד ולסיפור "השל של האלמונית"

כתבה: רחל הרציון

מבוא

העלילה מתרחשת בוואדי ניסנאס בערב חג המולד. האם מהא ובנה פאדי מתכוננים לחג המולד. שניהם שקועים במחשבות לקראת החג: פאדי מהרהר בצבע הנעליים שאמו תקנה לו, ומהא מנסה להיזכר "בדברים שתכננה לקנות כדי לקשט את עץ חג המולד". מתוך השיחה המקוטעת בין פאדי לאמו ברור שמהו מטריד את האם, משהו שאמנם קשור לחג, אבל הוא מעבר לקניות ולהכנות שנתו עד לסעודת החג, שאליה הזמינה את רחל הירקנית ואת אום חסן השכנה. סצנת הפתיחה מעלה סימני שאלה ובונה מתח ראשוני, המתגבר כאשר הירקנית מספרת כי אישה אלמונית חיפשה את מהא.

עלילת הסיפור מתקדמת בדרך לקניית הנעליים וקישוטי החג, אבל בו זמנית גם חוזרת עשר שנים לאחור, לערב חג מולד אחר, לילה קר וגשום שבו מהא שבעלה נפטר כרעה ללדת. משפחתה מתגוררת בבית לחם והיא עברה לשכונת ואדי ניסנאס שבחיפה רק שלושה חודשים קודם לכן. היא אינה מכירה איש וכולם חוגגים את החג כשהם ספונים בבתיהם. כאן מתחיל להירקם סיפור שהתרחש בליל הולדתו של פאדי, ולתוכו ארוגות משמעויות של מתנות המעניקות את ה"שמחה שבבתינה". במקביל מתקדם הסיפור העכשווי, המתרחש במהלך יממה אחת, ומוביל להצטלבות בין ההתרחשות בעבר להתרחשות המפתיעה בהווה. בדרך להכנות לחג נשזרים הקשרים בין סיפור המסגרת לסיפור העבר, ונבנית אווירה של ציפייה ומתח שמהו לא צפוי ולא ידוע יתרחש.

ליד דוכן הירקות נודע למהא שאישה אלמונית חיפשה אותה והבטיחה לחזור, אבל מהא אינה מקדישה לכך מחשבה. היא משערת שזו חברה, משום שהיא מוטרדת בחשיבה על המתנות, ובעיקר על "מתנתו של ישוע". המחשבה על המתנות מחזירה אותה לתמונה החרוטה בזיכרונה, על המעיל שקנתה יחד עם פאדי כמתנה למר אבו עיסא כדי "להגן עליו מן הקור העז של חודש דצמבר". **זיכרון זה מקשר את משמעות המתנות לנזקקים לחג המולד ולישוע**, ששמחת הסובלים המקבלים מתנות היא שמחתו. השיחה עם פאדי על מתנת המעיל בונה את המוטיב המתפתח בהמשך העלילה, על משמעותן של **מתנות החג הניתנות לאנשים שלבם עצוב** והם מצפים תמיד שמהו טוב יקרה. גם מהא היא אישה שלבה עצוב, ו"מתנות החג", לפני עשר שנים וגם בחג הנוכחי, הן מקור השמחה שלה ואולי גם מקור התקווה והכוח להמשיך בחייה ולצפות שיקרה משהו טוב.

ליד עץ חג המולד בכניסה לשכונה משדל פאדי את אמו לפזר בקשות ומשאלות, והיא לוחשת את בקשתה לדעת מיהי האישה שעזרה לה באותו ערב "הרה גורל", שבו התמוטטה ברחוב ולא הצליחה להזעיק עזרה או מונית שתיקח אותה לבית היולדות; בזכות אותה אלמונית ניצל ילדה והיא קיבלה אותו כמתנה.

מזמור החג שנשמע מתוך הכנסייה מעורר במהא את הזיכרון ומחזיר אותה לרגע שבו התעוררה בבית החולים, וכל שאמרה לה אחות בית החולים הוא שאישה אחת הביאה אותה, ובכך הצילה את ילדה, והשאירה רק נשך של רקום שיחמם את גופו של התינוק.

כשהעלילה חוזרת לסיפור העכשווי, המעגל נסגר בזכות חבילה שמחכה על מפתן הדלת, ובה מעטפה ומכתב המשחזר את אירועי אותו לילה לפני עשר שנים ואת המתנה שאותה אישה העניקה למהא – את חיי הילד פאדי. **המכתב משחזר גם את סיפור חייה של מתילד האלמונית, שתמורת "מתנת החיים" שנתנה למהא כאשר ויתרה על משאלת לבה לטוס לניו יורק ולזכות ב"משרה שעליה חלמה והצליחה להשיג בעמל רב", זכתה במתנה של "משפחה נפלאה ובעבודה מהנה... וחיים שלמים ומאושרים".**

בצומת זה מצטלבות דרכיהן של מתילד ומהא פעם נוספת. כשמתנות החג מתגלות הן מקבלות משמעות של "נתינה וקבלה", ומדגישות כיצד הן עשויות לגרום אושר הן למקבל המתנה והן לנותנה. כאן עולה המסר המרכזי של הסיפור, שהנותן הוא גם מקבל, שהמקבל מאפשר לנותן לתת, שנתינה היא קבלה וקבלה היא נתינה.

איור: אסף בן ארוש

הסיפור מוער במידע כבסיס לעלילת הסיפור ולמשמעותו "פאדי ואימו צעדו בדרך אל ביתם בשכונת ואדי ניסנאס"

המשמעות המילולית של השם פאדי היא מקריב או המקריב, שם מוסלמי נפוץ. בנצרות זהו אחד השמות של ישוע, ולכן עומד בזיקה לאחד מעיקרי הנצרות – נתינה ואהבת הזולת. הקשר בין השמות מרמז על המשך הסיפור, אך הקוראים/ות מבינים זאת רק לאחר הקריאה. ואדי ניסנאס ומשמעותו כמקום השומר על זהותו וחוגג את המשותף לבני הדתות השונות. ניסנאס, שמה הערבי של הנמיייה, היא שכונה בעיר חיפה, שנבנתה במאה ה-19 כשכונת פועלים ערבית, ומאז היא מחברת בין שכונת הדר לעיר התחתית. בימי המנדט הבריטי הפכה השכונה לרובע עירוני פעיל ומשגשג, עד שנכבשה על ידי כוחות ההגנה בשנת 1948. בעוד מרבית תושביה הערבים של העיר חיפה גורשו או עזבו אותה בתום מלחמת העצמאות, כ-3,000 מהם נשארו בעיר, חלק מהם בשכונת ואדי ניסנאס.

עד 1948 היו רוב תושבי השכונה ערבים נוצרים, ומ-1948 הפכו המוסלמים לרוב בשכונה. כיום רוב תושביה ערבים, והם שימרו את זהותה הערבית. השכונה מתאפיינת במבני אבן, בארכיטקטורה ים תיכונית שאפיינה אותה לפני המלחמה, בסמטאות צרות, בבנייה עתיקה באבן גיר, במרפסות מקושטות, בחצרות שנטועים בהן עצי רימון וגפנים, בשוק הסגוני המתאפיין בשלל של ריחות ומראות ויוצר אווירה של קיום דתי ועדתי משותף.

בזכות אופייה המיוחד נבחרה שכונת ואדי ניסנאס לארח את פסטיבל "החג של החגים" המתקיים מדי שנה לקראת סוף השנה האזרחית. הפסטיבל מאחד את חגיגות חג החנוכה היהודי וחג המולד הנוצרי, ובחלק מהשנים אף את חג הרמדאן או עיד אלאדחא המוסלמיים, בשנים שהם חלים במועד הסמוך לשני החגים האחרים.

במהלך ימי הפסטיבל מתקיימים אירועים רבים: קונצרטים, מופעי חוצות, תהלוכת חג המולד, ביקור בבתי הפותחים את דלתותיהם לכל אורח ועוד. בסימטאות הוואדי מוצגות תערוכות אמנות שונות, וכך גם בבית הגפן (מרכז תרבותי-חברתי יהודי-ערבי) ובגלריות סמוכות נוספות. שכונת ואדי ניסנאס תוארה ביצירותיהם של הסופרים אמיל חביבי וסמי מיכאל. חביבי גדל בשכונה וכתב ביומן "אל-איתיחאד" כאשר מערכת היומן שכנה בשכונה והיתה חלק מהווי החיים שלה. יצירותיו הביוגרפיות מתארות את הוויית החיים בוואדי מנקודת מבטו. סמי מיכאל מיקם בשכונה את עלילת ספרו "חצוצרה בוואדי" (1987), ובה תיאר סיפור אהבה בין ערבייה ישראלית ליהודי, עולה חדש מרוסיה, על רקע הווי השכונה.

<--- קראו עוד [על אמיל חביבי](#)

<--- קראו עוד [על סמי מיכאל](#)

משמעותו של חג המולד בהקשר הנוצרי בסיפור והיבטים ערכיים כלליים

חג המולד הוא חג לידתו של ישוע. על פי האמונה הנוצרית, הנצרות החלה בחייו של ישוע, בפעילותו, במותו, בסיפור תחייתו ועלייתו השמימה, כיהודי שהאמונה הנוצרית סימנה כבן האלוהים. כיוון שישוע נולד כיצור אנושי אמיתי, הוא קרא לעצמו "בן האדם", שפירושו בין השאר בן תמותה, שאלוהים יושיעו לאחר המוות. הנצרות רואה את עצמה כברית חדשה, המחליפה את הברית הישנה של עם ישראל עם אלוהיו. מקורות הנצרות הם לפיכך הברית הישנה והברית החדשה.

על מקורות הנצרות

בארצות שבהן התרבות העיקרית היא נוצרית מערבית, חג המולד הפך לחג החשוב ביותר בשנה, ונחוג הן כחג דתי והן כמועד חילוני המסמל את אחדות המשפחה. לעומת זאת, בארצות שבהן מקובלת המסורת הנוצרית המזרחית (האורתודוקסית), זהו החג השני בחשיבותו אחרי חג הפסחא. בחג המולד מגוון רב של מנהגים: חילונים, דתיים, ובעלי אופי מקומי ולאומי, המקושרים לחג ושונים מארץ לארץ.

מקורם של רוב המנהגים המוכרים כמו עץ חג המולד והענקת המתנות הוא בגרמניה, והם הופצו בידי המיסיון הנוצרי בימים שבהם עמי אירופה עברו מעבודת אלילים לנצרות. נתינת המתנות מסמלת את מתנתו של אלוהים לעולם – ישוע.

אחד מיסודות התיאולוגיה הנוצרית הוא השילוש הקדוש. האמונה הנוצרית גורסת כי אלוהים מתגלה למין האנושי במעשה הבריאה כאב וכמלך, ומציל את הזקוקים לעזרה באמצעות ישוע, בן האלוהים. מכאן נובע המרכיב של **עזרה לנזקים**, בנצרות בכלל ובחג המולד בפרט. מרכיב זה הוא מקור להשראה תמידית למתנות ממשיות ולמתנות הרוח, המתקשרות לאהבת הזולת ללא תנאי וללא ציפייה לגמול. ישוע הדגיש כי "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט י"ח) היא המצווה השנייה בתורה, אחרי "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". ציווי נוצרי נוסף הוא לחיות חיים של אהבה שאינה תלויה בדבר. אהבה כזו התקבלה בנצרות כאהבה נוצרית מסוג חדש ונדיב יחסית למה שהיה מקובל לפני כן ביהדות.

להרחבה בנושא ראו:

- ג'ון בואוקר, **דתות בעולם**, הוצאת מודן
- **דתות – מבט אנציקלופדיה חזותית**, הוצאת כנרת (טקסט מתאים לילדים)
- על החג ומשמעותיו: **לחיות בארץ הקודש- להכיר ולכבד**, עמ' 65-67.
- חג המולד נחגג במקומות רבים בעולם
- חג המולד נחשב לחג אור נוצרי, שכן הוא גם מסמן את תחילת ההתארכות של הימים והתקצרות הלילות. תרבויות שונות מציינות מועד זה בחגי אור אופייניים, ראו **בקיטור**
-

"מהא אם פאדי" – סיפורן של נשים כגיבורות העלילה, הקשר למרים אמו של ישוע ומשמעות

הסיפור

נוצרים רבים חשים אהבה עזה למרים, אמו של ישוע, שנאמר כי הרתה מרוח הקודש וילדה את ישוע, ובכך אפשרה לאל להתגלות ולהפוך לגשמי בגופו. בזכות מרים יש לנשים בנצרות תפקיד עמוק ומשמעותי. דמותה מופיעה בציורים רבים בכנסיות, המתארים את תפקידה ותרומתה לקיומו של ישוע בן האלוהים. הכרת התודה שנוצרים רבים חשים למרים מובעת בתפילה הידועה והמושרת בכל העולם הנוצרי, ובימינו גם מפי זמרים ידועי שם. מג'דה א-רומי שרה את "אווה מריה" (Ave Maria), שמשמעותו "שלום לך מרים" בארמית, אחינועם ניני ששרה את השיר בלטינית במפגש עם האפיפיור ועוד.

"הם חלפו על פני הכנסייה הלטינית, שתזמורת הכנסייה התאמנה בה בניגון מזמורי החג"

בסיפור אמנם לא צוין השיר שנשמע מהכנסייה, אבל את השיר "אווה מריה" שרים הרבה בחג המולד, בכנסיות ובבתים.

מילות התפילה

Ave Maria, gratia plena	שלום לך מרים, מלאת החסד,
Dominus tecum	האל עִמָךְ,
benedicta tu in mulieribus	ברוכה אַתְּ בנשים
et benedictus fructus ventris tui Jesus	וברוך פרי בִטְנֶךָ, ישוע.
Sancta Maria, Mater Dei	מרים הקדושה, אֵם האלוהים,
ora pro nobis peccatoribus	התפללי למעננו, החוטאים,
nunc et in hora mortis nostrae	עתה ובשעת מותנו.
Amen.	אמן.

מג'דה א-רומי, זמרת לבנונית ילידת 1956 מהכפר שימא שבמחוז הר הלבנון, היא מהזמרות הוותיקות והמוערכות בלבנון ובאזור הערבי בכלל. היא שרה שירים בערבית, בצרפתית ובארמית. א-רומי מרבה לשיר שירי דת נוצריים בסגנון מערבי עם נגיעות מזרחיות. השיר "אווה מריה" מושר בדיאלקט הארמי-סורי, שפת התפילה של המרונים ושל הנוצרים הסורים. ניתן לשמוע את הדמיון הרב בין השפות הארמית והעברית. [לשמיעת השיר](#)

מריה האם מופיעה בציוריהם של גדולי הציירים בעולם, והרבו לציירה אמני הרנסנס, כמו ג'וטו די בונדונה, רפאל סאנצ'ו ואחרים.

"בילדותה בבית לחם" – בית לחם כמקום חשוב בנצרות ומיקומה בסיפור

העיר בית לחם היא מקום חשוב בנצרות ובה מתקיימים טקסי חג המולד המרכזיים. על פי הברית החדשה ישוע נולד בבית לחם. בעיר כנסיות רבות, והחשובה שבהן היא כנסיית המולד, שנבנתה מעל למערה שבה, על פי המסורת, נולד ישוע. גם מהא, אמו של פאדי, נולדה בבית לחם ושם נמצאים בני משפחתה, שאותם עזבה בעקבות הבטחה שהבטיחה לבעלה שנפטר, אשר אהב את חיפה "בכל לבו וקיווה שילדיו יגדלו בה".

<--- קראו עוד על [העיר בית לחם בעבר ובימינו](#).

<--- קראו עוד על תולדות העיר בית לחם: טקסט לצעירים: [אנציקלופדיה אביב חדש](#) – האנציקלופדיה הישראלית לנוער מעודכנת ומקוונת.

הסיפור מוער דיאקטית

יעדים אפשריים להוראה-למידה

1. לקשר בין ערך הנתינה והתרומה לנותן ולמקבל לבין חג המולד, שערך הנתינה מצוי בבסיסו, כאשר ישוע מסמל את מהות הנתינה.
 2. לבחון את ערך הנתינה בדתות השונות: הייחודי, הדומה והמשותף ברעיון וביישומו.
 3. להתייחס לנתינה והמוכנות לפעול למען הזולת, לתרום, לוותר ופעמים להסתכן ולהקריב כערך הומני – השאלות שהערך מעלה, העמדות השונות והמחלוקות.
 4. לבחון את הקשר בין האם מהא והילד פאדי, הנקרא על שם ישוע, כקשר של אהבה בין בן לאמו ואת סמליותו בהקשר הנוצרי בכלל ובהקשר של חג המולד בפרט.
 5. ליזום, לתכנן ולבצע עשייה למען הזולת, שיש בה יסוד של נתינה.¹
 6. להכיר דמויות שעשו למען הזולת מתוך תפיסה שהן עצמן נתרמות מעצם המעשים שלהן ולבחון את פועלן.
- ¹ רעיונות וחומרים למוטיב הנתינה: במיזם "האם עשית היום משהו טוב למישהו? או בסרט "תעביר את זה הלאה", או במיזם "כנפיים של קרמבו" ועוד.
- הסרט "תעביר את זה הלאה": משימה בבית הספר הופכת למהפכה חברתית, כשילד מתוק ואינטליגנטי מחליט לקחת ברצינות את המלצת המורה שלו ולעשות טובה לשלושה אנשים, לא תמורת טובות...

● המיזם "האם עשית משהו טוב למישהו?" הופך ל"יום המעשים הטובים הבינלאומי"

● המיזם "כנפיים של קרמבו" מתפתח לתנועת נוער למען ילדים עם צרכים מיוחדים, הראשונה והיחידה מסוגה בעולם.

● דמויות שעשו למען הזולת – נספח מספר 1

שאלות חקרניות:

1. כיצד נתינה הופכת לקבלה?
2. היכן בסיפור מקבלים חג המולד ומשמעויותיו ביטוי, והיכן מדובר בסך הכול בסיפור אנושי על יחסים בין בני אדם ועל נכונותם לעזור, לתת ולוותר זה למען זה?
3. מדוע תרבויות שונות מקיימות חגים שבבסיסם ערכים של נדיבות בין אדם לחברו, במהלך דורות וכמסורת מתמשכת, בנוסף לאמונה וליחס בין אדם לאלוהים ולמחויבות הדתית?
4. כיצד מתבטא ערך הנתינה בסיפור ובדתות/תרבויות שונות: הייחודי, הדומה והמשותף?
5. מהו תפקידן של הנשים בסיפור זה ובסיפורים מכוננים מן המקורות, בנוגע לדמויות של מנהיגים כמו משה, מוחמד, ישוע? האם יש בימינו נשים הפועלות למען אחרים/ות?

ביצועי הבנה במהלך העיסוק בסיפור

- להציע שמות אחרים לסיפור.
- לארגן את הסיפור לתמונות ולהמחזי תמונה/ות מתוך הסיפור.
- להוסיף פרק הממשיך את העלילה ו/או יוצר בה תפנית או שינוי בהווה או בעבר הקשר להווה.
- פאדי מספר את ההתרחשות מנקודת מבטו.
- מהא כותבת מכתב תשובה למתילד, האישה עם השל.
- מהא ומתילד נפגשות – השיחה ביניהן.

ביצועי הבנה לסיכום

- לכתוב סיפור על נתינה המתרחשת בחג המולד.
- ליזום עשייה אישית או כיתתית שיש בה "משהו טוב למען אחרים" ללא גמול מתוכנן.
- לצפות בסרט "תעביר את זה הלאה" ולהציע סוף אחר.
- לכתוב מכתב לעדי אלטשולר, יוזמת תנועת הילדים "כנפיים של קרמבו", לשתף במחשבות, לשאול שאלות ואולי להציע אפשרויות נוספות לרעיון.
- לבחון דמות או דמויות שפעלו או פועלות למען הזולת ולאסוף מענה לשאלת ההנעה שלהן לעשייה זו, באמצעות ריאיון, קריאת כתבות, שיחה עם מי שמכיר אותן וכו'.

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. האחריות הבלעדית על תכניו של פרסום זה נתונה בידי עמותת הגר לחינוך יהודי-ערבי לשוויון ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדות האיחוד האירופי.

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of Hagar Jewish-Arab Education for Equality and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.